

Derleyen ve Sunan  
EDA SEZGİN

### **Sanat ve Ekoloji**

EDA SEZGİN 1983 İstanbul doğumlu. Beyoğlu Anadolu Lisesi ve Marmara Üniversitesi Fransızca Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitirdi. Eğitimine Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Bölümü'nde devam etti. 2007-2018 yılları arasında *Gençsanat* dergisinde editör olarak çalıştı. Halen sanat ve sanat eleştirisi alanında editörlük, yazı ve çeviri çalışmalarını sürdürüyor. Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği üyesi.

sanat**hayat**  
*DİZİ EDITÖRÜ* Ali Artun

Derleyen ve Sunan  
EDA SEZGİN

# Sanat ve Ekoloji

SANAT/YAŞAM/ÜRETİM

ÇEVİRENLER

Merve Tokmakçioğlu - Eda Sezgin



İletişim Yayınları 3129 • sanathayat dizisi 53

ISBN-13: 978-975-05-3268-9

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

•

*DİZİ EDITÖRÜ* Ali Artun

*YAYINA HAZIRLAYAN* Elçin Gen

*KAPAK TASARIMI* Özlem Özkal - Suat Aysu

*UYGULAMA* Hüsnü Abbas

*DÜZELTİ* Asude Ekinci

*BASKI* Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

*CİLT* Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

## **İletişim Yayınları**

SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

# İÇİNDEKİLER

## **Sunuş: Sanat ve Ekoloji: Sanat/Yaşam/Üretim**

EDA SEZGİN .....	9
• Politik Ekoloji ve Sanat .....	10
• İlerleme Eleştirisi ve Kozmopolitika .....	11
• Ekolojik Rejimler: Sanatın ve Yaşamın Üretimi .....	13

## **1960'lardan Bugüne Sanat ve Politik Ekoloji: Yaklaşımlar ve Pratikler**

### **Sürdürülebilirlik Politikası: Çağdaş Sanat ve Ekoloji**

T.J. DEMOS.....	19
• Sürdürülebilirliği Sergilemek?.....	21
• Kırılgan Ekolojiler.....	27
• Sistemler Ekolojisi.....	37
• Politik Ekoloji.....	47

### **Sığ ve Derin: Ekoloji Hareketinde Açılımlar**

ARNE NAESS.....	67
• 1. Sığ Ekoloji Hareketi.....	67
• 2. Derin Ekoloji Hareketi.....	68

## Guattari'nin Üç Ekoloji'inde Sanat ve Öznellik

GARY GENOSKO.....	77
• Giriş: Kaç Ekoloji? .....	77
• Aşkın Olmayan Ekolojinin Dolambaçlı Yolu.....	79
• Üç Ekoloji.....	82
• Üçlü Ekolojik İmgelem.....	94
• Disiplinlerötesi Ekoloji.....	95

## İlerleme Eleştirisi ve Kozmopolitika

### İlerleme Yanılgısı

CHARLES BAUDELAIRE.....	103
-------------------------	-----

### Doğa Politikaları: Doğu ve Batı Perspektifleri

BRUNO LATOUR.....	105
• Doğa Politikaları: Yeni ve Eski.....	105
• Doğu ve Batı Perspektifleri .....	115

## Ekolojik Rejimler: Yaşamın ve Sanatın Üretimi

### Bir Birikim Stratejisi Olarak Doğa

NEIL SMITH.....	125
• Sermayeleştirilmiş Doğa: Doğa Bankacılığı.....	126
• Doğanın Üretimi, Sonsuz Küçülme .....	134
• Doğanın Biçimsel Boyunduruğundan Gerçek Boyunduruğuna.....	142
• Sonuç: Birikim Stratejisi Olarak Doğa.....	150

### Şirketlerin Yaşam Üzerindeki Kontrolü

VANDANA SHIVA.....	157
• Biyolojik Korsanlık.....	164
• Patentler ve Tohum Tekelleri.....	168

## **Mutasyonlar ve Yanılgılar: Biyo-estetik Pratiğın Tarihine Dair Notlar**

SVEN LÜTTICKEN.....	171
• Fantezi Üretmek: Yeni Doğa Yaratımı.....	173
• Mutasyon Senaryoları.....	181
• Sistemsel Sorunlar .....	191
Dizin .....	201





SUNUŞ

**Sanat ve Ekoloji:**  
**Sanat/Yaşam/Üretim**

EDA SEZGİN

Uluslararası bir sanat etkinliğiyle başlayalım. Etkinliğin odağında insan-merkezci bakış ve bu bakışın eleştirisi bağlamında “iklim krizi” ve ekolojik yıkım olsun. Etkinlik kapsamında da ekolojik yıkımın temel alındığı sergiler ile iklim bozulmasına dayalı gelecek senaryolarının, kentsel adaletin, su hakkının tartışıldığı atölyeler, oturumlar olsun. Sonra biraz daha geriden bakalım: Bu etkinliğe dair, odağına küratörün sergileme yaklaşımını, sanatçıları, iklim adaletini, betonlaşmayı, nesli tükenen canlıları, yerinden edilen insanları, atıkların yarattığı adaları, kirlenen ve tükenen suları alan söyleşi ve eleştiriler olsun... Sonra bir adım daha geriye gidelim. Bu etkinliğin konumlandığı yer, 2000’lerin başı itibarıyla çevresel ve sosyal yapısı yeniden inşa edilen, kültürel bakımdan kabuk değiştirmekte olan bir kentsel kıyı bölgesi olsun. İki büyük holdingin ortaklığında ilerleyen, bir sahil hattını “kamuya açma” şiarıyla ortaya çıkan, ama tam aksi bir mülksüzleştirme örneği sergileyen bir kentsel dönüşüm projesinin tam da orta yeri, bir şantiye alanı. Bu sanatsal etkinliği finanse eden ve düzenleyen kuruluşlar arasında da altın madenci-

liği, enerji ve petrol sekt6rünün 6nde gelen Őirketleri olsun. ereve genişledikçe manzara karmaŐıklaŐıyor, anlaŐılması g6leŐiyor ama aynı zamanda da çok tanıdık. Bu manzara, sadece İstanbul'da gerçekleŐmiŐ bir bienale ait olduğu için değil, d6nyanın pek çok yerinde tekrarlanıp durduğu için de tanıdık. Peki bu baktıkça karmaşıklaşan manzara, bug6n ekoloji odaklı sanata, onun içinde 6retildiği “ekosisteme” dair ne s6yl6yor? Ya da Guattari'nin *6 Ekoloji*'sinden<sup>1</sup> hareketle soralım: Ekoloji, sadece “evre”yle ilgili bir sorun mudur?

### **Politik Ekoloji ve Sanat**

Doğanın insan eliyle deđiŐimi, binyıllar 6ncesine dayanan bir olgu olmakla beraber, Sanayi Devrimi sonrası d6nemde, yani 250 yıllık kapitalizm s6recinde bu değişim çok hızlı ve giderek yaşamın her boyutunu kuŐatıcı bir hal aldı. Ekolojinin sorunsallaŐtırılıp yoğun biçimde sanatın g6ndemine girmeye baŐlaması ise 1960'ların ikinci yarısına rastlıyor. O zamandan bug6ne, deđiŐen politik ve sosyal iklime bağlı olarak, d6nyada ekoloji eksenli onlarca sergi ve proje gerçekleŐti, gerçekleŐmeye de devam ediyor. 1960'lar itibarıyla sanatta gelişen bu yeni durum, doğaya insan eliyle verilen zararların hızının, yoğunluğunun ve kapsamının aŐırı boyutlara ulaŐmasıyla da iliŐkili. Bu koŐullarda ekoloji odaklı sergilerin, toplumun dikkatinin evre sorunlarına ve gelecekteki olası tehlikelere çekilmesi gibi bir yararı olabilir mi? Olabilir. Peki ekoloji odaklı oluŐu, bir sergi veya projenin perspektifinin, amaçlarının, 6retim ve eylem biçiminin irdelenmeyeceği, eleŐtirilmeyeceđi, meŐruluk zemininin sorgulanmayacağı anlamına gelir mi? Zira Őu d6nemde ekolojinin sanatçılar, k6rat6rler ve kurumlar için bir cazibesi var; sergilerin de konunun acilliği ve vahametinden kaynaklı bir dokunulmazlığı. Oysa bu sergi ve sanat pratiklerinin kimi za-

man tam da kendisi, ya yaklaşımı ya da icrası ve koşulları gereği ekoloji karşıtı bir yerde konumlanıyor. *Sanat ve Ekoloji*, ekoloji odaklı sanatın kafalarda oluşturduğu sorulara, ortaya koyduğu çelişki ve açmazlara politik ekoloji ekseninden bakmayı amaçlıyor. Ancak politik ekolojinin, kimi zaman birbiriyle çelişir yaklaşımlar da barındıran perspektif yelpazesini göz ardı etmeden...

Kitabın ilk bölümü 1960'lardan günümüze sanat ve politik ekoloji ilişkisine, çağdaş sanat ve politik ekolojinin birbirini besleyen yaklaşım ve pratiklerine ayrılıyor. Félix Guattari'nin, öznel, sosyal ve çevresel olmak üzere üç ekolojinin birlikteliğine dayalı yatay-geçişlilik (*transversality*) ve etik-estetik anlayışı, bugün sanat pratiklerinde belli bir ağırlığa sahip. Öte yandan 1960'lı ve 1970'li yılların pratikleri, ekoloji eksenli sanatın günümüzde hâlâ karanlıkta kalan bir boyutunu oluşturuyor. *Sanat ve Ekoloji*; T.J. Demos, Arne Næss ve Gary Genosko'nun yazılarının yer aldığı ilk bölümünde, doğa-kültür ikiliğinin ötesinde kapsamlı bir çevre anlayışının belirginleşmeye başladığı 1960'lardan bugüne, çağdaş sanat ve politik ekolojideki birbirini besleyen yaklaşım ve pratiklere bakmayı amaçlıyor.

## **İlerleme Eleştirisi ve Kozmopolitika**

Sanayi Devrimi'yle birlikte gelişen süreci şekillendiren temel anlayış, ilerlemeydi. İlerleme anlayışının Paris gibi kentlerde 19. yüzyıldan başlayarak yarattığı sosyal, kültürel ve çevresel değişim ise, habitatı kent olan sanatçı için bir tahribat ve yıkım oldu. Aragon, Paris'te 1925'te yıkılan Opera Pasajı'na ithafen yazdığı metninde bu yıkımı şöyle ifade eder:

İkinci İmparatorluk zamanında bir valinin marifetiyle Amerika'dan Paris'e ithal edilen ve bugün başkentimizin

haritasını düz çizgiler halinde yeniden çizmek üzere işe konulan şehir planlama tutkusu, kısa bir süre içinde bu insan akvaryumlarının sonunu getirecek.<sup>2</sup>

Vali diye nitelendirilen kişi, Paris'in çehresini baştan aşağı değiştiren ve urbanizmin babası sayılan Baron Haussmann; insan akvaryumundan kastedilen ise Walter Benjamin'in "sürrealizmin annesi" diye nitelendirdiği, edebiyat, sanat ve kent yaşamının verimli havzaları olan pasajlardır.

Baudelaire'in henüz 19. yüzyılın ikinci yarısında, şehri bir yıkım ve yeniden inşa manzarası olarak tasvir ettiği *Paris Sıkıntısı* da (*Spleen de Paris*, 1869) bu bağlamda bir modernleşme eleştirisidir. Baron Haussmann'ın ilerleme şiarıyla yıkıp yeniden inşa ettiği Paris'te, Ortaçağ'dan kalan sokak dokusu yok edilmiş; geniş bulvarlar, parklar, pasajlar ve kafeler açılmış; bazı semtler mutenalaşmış, burada yaşayan yoksullar ve alt sınıflar tasfiye edilmiş; şehir, inşaat şantiyelerine tersyüz edilmiştir. Eski Paris, imgelemde yaşayacaktır, bir alegoridir artık. Dolayısıyla Baudelaire'in (estetik) modernizmi, Paris'i yerle bir eden ilerleme eksenli modernleşmeden çok başkadır. Gerçeğin yerine fanteziyi, akıl yerine hayal gücünü koyar. Modernleşme temelde kapitalist sanayileşme sürecini ifade ediyorsa, estetik modernizm bunun eleştirisidir:

Gün boyu kahvede oturup gazetesini okuyan bir Fransız'a, ilerlemeden ne anladığını sorun. Size buharlı trenler, elektrik, aydınlatma diyecek, Romalı atalarının bu mucizelerden mahrum kaldıklarını ve bu buluşların atalarımıza üstünlüğümüzün kanıtı olduğunu söyleyecektir.<sup>3</sup>

1855'te "Exposition Universelle" (Evrensel Sergi) için yazdığı eleştiride, teknolojiye tapınanlar nazarında ilerlemenin sonsuz olduğunu dile getirdikten sonra sorar Baudelaire: "Peki bu sonsuzluğu garanti eden nedir?"

Bu soru güncelliğini koruyor. Ancak bugün daha ziyade ilerlemenin mahiyetini sorguluyoruz: İlerlemecilik ne uğruna işliyor? İleri teknoloji hangi amaçlarla üretiliyor, hangi çıkarlarla kullanılıyor? Hangi sonuçları yaratıyor? *Sanat ve Ekoloji*'nin ikinci bölümü, ilerleme eleştirisi ve Bruno Latour'un bu bağlamdaki kozmopolitika anlayışına ayrılıyor. Latour'un Avrupa-merkezciliğin eleştirisinden hareket eden kozmopolitika anlayışı, adı artık "modernleşme" olmayan, yeni bir "biraradalık" inşasını öngörüyor. Ama bu noktada Latour, temel bir endişeye vurgu yapıyor: önümüzdeki ekolojik felaketin boyutu ile bu felaket karşısındaki umursamaz tutumumuz arasındaki uyuşmazlık. Bu uyuşmazlık nasıl mümkün olabilmıştır?

### **Ekolojik Rejimler: Sanatın ve Yaşamın Üretimi**

Bu son soru minvalinde 20. yüzyılın ilk yarısına gidelim. Virginia Woolf, "Bay Bennet ve Bayan Brown" öyküsünde şöyle yazıyordu: "1910 civarlarıydı ve insan doğası değişmişti".<sup>4</sup> Ancak, Neil Smith'in de ifade ettiği gibi, Woolf'un sezdiği şeyin somutlaşması için sonraki yüzyılı beklemek gerekecekti. Woolf'un henüz 20. yüzyılın başlarında sezdiği değişimin, Latour'un bahsettiği uyuşmazlıkla da bir ilgisi var. Bu uyuşmazlık aynı zamanda, insanın doğayla kurduğu temel sosyo-ekonomik ilişkinin de bariz bir dönüşüm geçirdiğini ifade ediyor. 20. yüzyılın sonunda ise biyoteknolojinin geldiği nokta ve bunu izleyen biyolojik meta piyasası, yaşamın bizzat kendisinin bir sermaye birikim stratejisine dönüştüğünü gösteriyor.

Bugün DNA, protein, hücre, virüs gibi biyolojik unsurlar, sanatın malzemeleri arasına girdi. Ancak sanat, biyolojinin ona sunduğu ve sunacağı imkânların izini sürerken insanın bir proteze; çeşitliliğe dayalı tarımın monokültüre; bir eko-

sistem olarak ormanın ağaç tarlalarına; genlerin biyosermaye ve metaya indirgendiği bir ekolojik rejimle nasıl ilişkilendiriliyor? Yaşamın bir ürün olduğu varsayımına dayalı mühendislik paradigmasının karşısında nasıl konumlanıyor? *Sanat ve Ekoloji*'nin üçüncü bölümü biyoteknoloji üzerinden ekolojinin kurumsal boyutuna ve bu bağlamda Neil Smith ve Vandana Shiva'nın politik ekolojik yaklaşımlarına ayrılıyor. Smith ve Shiva, neoliberal yönetimlerin ekolojii yeni bir sermaye alanına dönüştürme arzusunu ve fikrî mülkiyet hakları temelinde yaşamın çeşitliliği üzerinde uygulanan kurumsal denetimi irdeliyor.

Son kısım ise biyoteknolojinin, biyo-estetik pratikler üzerindeki dönüştürücü etkisine ayrılıyor. Sven Lütticken, “Bugünden bakınca, tüm karmaşa ve çelişkileriyle, kapsamlı bir biyo-estetik anlayışına dayalı bir sanat tarihi mümkün mü?” sorusunun yanıtını arıyor.

Yeniden en baştaki manzaraya dönüp düşünersek... Genişledikçe karmaşıklaşan bu manzaranın akla getirdiği daha pek çok soru var: Öncelikle, mesele sadece insan ile insan olmayanın birlikteliği mi? Ekoloji odaklı sanat, kendisini enerji sistemleri, teknoloji, mülkiyet, medya ve daha birçok bileşenden oluşan mevcut dünya düzeninden ayrı bir yerde konumlandırabilir mi? Sanat pratiğine bakarken, parçası olduğu manzarayı yok mu sayacağız? Var sayıyorsak da bunu basit bir çelişki, “şeylerin normal hâli” olarak mı nitelendireceğiz? Oysa, yaşamın topyekûn metalaştığı yeryüzünde, ekolojii odağına alan sanatın öncelikle bu manzarayı “şeylerin normal hâli” olarak görmekten vazgeçmesi, bunu sorun etmesi, edebilecek durumda olması gerekmez mi?

## Notlar

- 1 Félix Guattari, *The Three Ecologies*, çev. Ian Pindar-Paul Sutton (Londra: Athlone Press, 2000)
- 2 Louis Aragon, *Paris Peasant* içinde, İng. çev. Simon Watson Taylor (Londra: Exact Change, 1971); Türkçeye çev. Elçin Gen, <https://www.e-skop.com/skop-dergi/opera-pasaji/1947>
- 3 Charles Baudelaire, *Curiosités Esthétiques, Exposition Universelle*, 1855. Bu kitapta s. 103.
- 4 Virginia Woolf, "Mr. Bennett and Mrs. Brown", *The Captain's Bed and Other Essays* (New York: Harcourt Brace, 1956), s. 25